

Яцишин Михайло Михайлович,
доктор юридичних наук, завідувач,
професор кафедри теорії та історії держави
і права Волинського національного
університету імені Лесі Українки

ПОРІВНЯЛЬНИЙ ФАКТОР ЧАСУ І ПРОСТОРУ В ІСТОРИКО-ПРАВОВОМУ ДОСЛІДЖЕННІ ЕВОЛЮЦІЇ ПОКАРАННЯ (КАРИ)

Актуальність теми дослідження визначається необхідністю привернути увагу до становлення сучасного інституту покарання у контексті творення правової держави і реформування кримінально-виконавчої системи. Вирішення цих, як і інших проблем удосконалення правової системи сучасної України, великою мірою залежить й від дослідження та засвоєння історичного досвіду, знання тих правотворчих процесів, які мали місце в Україні раніше. При цьому, застосування принципу історизму у поєднанні з порівняльно-правовою методологією, зокрема фактору часу та фактору простору, як універсальних категорій порівняльного правознавства, дозволить у повному обсязі відтворити еволюцію покарання (кари) від кровної помсти наших пращурів до сучасної юридичної відповідальності за скоєне правопорушення (покарання).

У науковій літературі досліджувана проблема розробляється уже тривалий час. Відомо, що такими прихильниками і популязаторами історичних традицій вітчизняного права в усіх його вимірах, в т.ч. і у сфері складання системи покарань були К.О. Неволін, М.Д. Іванишев, М.Ф. Владимирський-Буданов, Ф.І. Леонтович, О.Ф. Кістяківський, П.С. Єфименко, О.І. Левицький, М.П. Чубинський та ін. [12, с. 49-51]. Зокрема, К.О. Неволін, поєднавши теоретичні підходи історичної школи права і школи природного права, висловив ідеї, які склали основу вітчизняного порівняльного правознавства.

Під таким кутом зору трактується еволюція вітчизняного кримінального права й у сучасних дослідженнях Д.І. Любченка [6], Е.М. Кісілюка [4], О.П. Неалова [7], В.В. Россіхіна [9], Чувакова [11] та ін.

Першу вдалу спробу скласти історію кримінально-виконавчої системи і законодавства України зроблено О.М.Джужою, І.І. Резником та С.Я. Фаренюком, щоправда, в межах посібника з кримінально-виконавчого права України [5, с. 37-72].

Мета дослідження – на основі порівняльного фактору часу простежити як змінювалася інтенсивність покарання в Україні протягом століть (в часі) і під впливом кримінально-виконавчого права сусідніх держав – Польщі, Литви, Росії, Австро-Угорщини й інших країн (в просторі). Визначити засобами історично-порівняльного методу конкретні норми, поняття та інститути, їх спільні і відмінні риси та відібрати із об’ємного й розмаїтого національного спадку кращі зразки і види пенітенціарної діяльності для використання в сучасних умовах творення правової держави.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, покарання – захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає у передбаченому законом позбавленні (обмеженні) прав і свобод засудженого. Це поняття пройшло тривалий і складний шлях розвитку від примітивної помсти (“око за око”, “зуб за зуб”) до суспільного розуміння його завдань як засобу виправлення покараних і запобігання новим злочинам. У зв’язку з цим привертають увагу наукові сентенції В.О. Бачиніна з приводу інтенсивності покарань. Він вважав, що це величина, яка історично змінювалась, оскільки залежить від цивілізованості суспільства, характеру його економіки, зовнішніх чинників та багатьох інших факторів [1, с. 527].

Загальноновизнано, що “Руську правду” слід вважати першим правовим статутом Київської Русі, який містить й відомості про покарання, спрямовані на обмеження свободи. Як вважає С.М. Соловйов, назву “Руська правда” статут одержав для відмежування від статутів грецьких, які після прийняття

християнства справляли сильний вплив на юридичний побут Київської Русі. Тому “Руська правда” уже в перших своїх рядках дає зрозуміти, що йдеться про закріплення норм, які побутували у праслов’янських племенах, але в той же час вказує й на зміни, які відбулися в системі покарань після закликання князів [10, с. 228].

Якщо в епоху “Руської правди” вживалися здебільшого терміни “страта” та “помста” (замість терміна “покарання”), які поділялися на такі види, як: 1) помста; 2) грошові покарання; 3) кримінальні покарання та їх підвиди: а) спрямовані на свободу – вигнання (ізгої), заслання, ув’язнення; б) спрямовані на здоров’я – завдання болю і каліцтва; в) смертна кара, то Литовсько-Руська доба вже внесла ряд істотних змін до системи наявних кримінальних покарань, фактично сприявши виокремленню кримінально-виконавчої функції. Першим пенітенціарним законом, який діяв на теренах України і містив перелік тодішніх покарань, можна вважати Статут Великого князівства Литовського 1588 року. Так, в статті 32 цього Статуту викладено умови тримання у тюрмах ув’язнених різних категорій (сучасний відповідник у КВК України – Розділ III. Виконання покарання у виді позбавлення волі; Розділ IV. Виконання покарання у виді довічного позбавлення волі). Зокрема передбачалося, що особа, спіймана на місці скоєння злочину, за який встановлена смертна кара, повинна триматися у кайданах або ланцюгах в особливому ув’язненні [12, с. 54].

Однак характер епохи Литовських статутів визначився не стільки всією сукупністю різноманітних цілей покарань, скільки тими з них, які посідають панівне становище і визнаються головними. Відома з прадавніх часів помста (притаманна фактично усім народам світу) відходить на задній план, хоча її окремі форми зберігаються майже до кінця XVI ст. Проте помста Литовських статутів не є аналогом помсти давньоруської доби. Месник у значенні статутів є уже виконавцем волі органів влади. Провідну роль у системі покарань цього періоду відігравали публічно-кримінальні та залякувальні покарання, зокрема смертна кара, тілесні покарання (спадок від

давньоруських видів покарань); позбавлення волі (на суто каральних засадах); позбавлення честі і прав, а також майнові покарання у формі конфіскації (загальної та спеціальної), відбирання маєтку тощо [5, с. 45].

Як свідчить порівняльний аналіз, крім Литовських статутів, у формуванні центральної системи покарань відігравали значну роль такі джерела, як Магдебурзьке право та “судові обрядки” Запорізької Січі. Перше поширювалося в Україні у XIV-XV ст. через Польщу та Угорщину. До кінця XVIII ст. Магдебурзьке право одержали майже всі міста Лівобережної України. Грамоти гетьманів переважно підтверджували права міст України на самоврядування, які вони отримали, перебуваючи ще під литовським та польським пануванням, а отже закріплювали й елементи судочинства та системи покарань більш демократичного зарубіжного (німецького, литовського, польського, угорського) права.

Характерною особливістю практики виконання покарань Запорізької Січі, крім тієї, яка визначалася російським та польським нормотворенням, оскільки остання підпорядковувалась адміністраціям обох країн, що при виконанні покарань також нерідко застосовувалося і звичаєве право, наприклад, широко вживане в Запорізькій Січі покарання – посадження на палю. До речі, на відміну від Руської держави в Запорізькій Січі катів не було. Тут злочинець карав злочинця. Коли злочинця не було, роль ката за рішенням ради або товариства виконував полонений іншої релігії, зазвичай “татарин” або “бусурман”.

Розвиток системи покарань Гетьманщини у другій половині XVII-XVIII ст. мав свої особливості, які полягали в існуванні кількох таких систем, утворених нормами Литовського статуту 1588 р., законодавства Гетьманщини, звичаєвого права Запорізької Січі, Кодексу 1743 р. та інституту покарання, заснованого на звичаєвому й загальному праві українського народу, а також наявності спільних рис між системами кримінального права, їх взаємовпливу, розвитку багатьох понять та інститутів кримінально-виконавчої системи під впливом змін у суспільно-

політичній та соціально-економічній сфері, які відбувалися у досліджуваній період [6, с. 6].

Співставлення різноманітних історичних й історико-правових джерел свідчить, що у кримінальному праві Гетьманщини мету покарання становило попередження злочинів, кара як відплата за скоєний злочин, виправлення засудженого, відшкодування заподіяної шкоди, спокутування гріха, поповнення державної скарбниці, звільнення суспільства від злочинців. Важливе місце займали принципи покарання, якими керувалися судді при його обранні, а саме: законність; визнання особи винною і такою, яка підлягає покаранню лише за вироком суду; покарання призначається лише при наявності вини; покарання залежить від тяжкості злочину; особистий характер відповідальності; гуманність покарання; невідворотність покарання – принципи, які заклали основу вітчизняної кримінально-виконавчої системи, і фактично усі мають відповідники у сучасному КВК України.

Крім того, порівняльний аналіз переконливо свідчить, що система виконання покарань, яка діяла в Україні в XV-XVIII ст. була гуманнішою, ніж у ряді тогочасних цивілізованих країн Європи, а також в Росії, де застосовувались найжорстокіші тілесні покарання. У цьому контексті слід відзначити, що формування системи виконання покарань на українських землях зазнало й певного впливу прогресивних гуманістичних ідей, започаткованих італійцем Ч. Беккарія у всесвітньовідомій праці “Про злочини і покарання” [2]. Несправедливість карної системи феодалізму він пов’язував із злиденністю більшості населення, його неосвіченістю, сваволею державних органів. Ч.Беккарія сформував принцип рівноваги злочину і покарання, при цьому наголос робив не на жорстокості покарання, а на його неминучості. Мета покарання, за Ч.Беккарія, полягає передусім у недопущенні повторного злочину, заподіяння шкоди суспільству, в утриманні інших від скоєння подібного (“краще запобігти злочиніві, ніж карати”). Позитивна програма істотних перетворень в галузі правосуддя та

виконання покарань, яку він пропонував, повинна базуватися на двох основних засадах – гуманізмі та законності.

Подібно мислив англійський юрист, ідеолог лібералізму І.Бентам [3, с. 221-222]. Символічно, що свій всесвітньовідомий пенітенціарний “Паноптикон” він написав на Україні, проживаючи протягом року (1786 р.) поблизу Кременчука. Найдосконалішою формою держави Бентам вважав представницьку демократію, в тому числі й у сфері судочинства та кримінально-виконавчого законодавства (принципи демократизму і законності). Його “Паноптикон” базується на засадах обов’язкової праці ув’язнених під суворим наглядом тюремної адміністрації з улаштуванням необхідних майстерень, шкіл, лікарень для виправлення і перевиховання в’язнів – проблеми, які не втрачають актуальність і в сучасних умовах реформування кримінально-виконавчої системи України.

Втім, як вважають сучасні дослідники, на практику виконання покарань у Російській імперії, до якої входили й українські землі, прогресивні тюремно-філантропічні ідеї Ч.Беккарія, І.Бентама й інших сподвижників майже не вплинули, за винятком хіба що часткової відміни калічницьких покарань та переходу до широкого застосування ганебних, таврувальних покарань у поєднанні з позбавленням волі. Втім, у другій половині ХІХ ст. перемогла інша тенденція – поширення на Україну російського права й пенітенціарної системи і надання чинності на її території системи виконання покарань згідно Зводу законів Російської імперії. Так було ліквідовано залишки правової автономної України, в тому числі й у сфері виконання кримінальних покарань.

Однак на початку ХХ ст. був ще один період, коли України намагалася побудувати свою державність і відповідно – власну правову систему, в тому числі і систему виконання покарань, відродивши національні традиції. Цей порівняно короткий в історії України період (1917 – 1922) під загальною назвою “Українська революція” і утворені в її ході Українська Народна Республіка часів Центральної Ради, Українська Держава Гетьмана

П.Скоропадського, Українська Народна Республіка часів Директорії (очолюваної С.Петлюрою), незважаючи на всі несприятливі обставини, а також певний вплив кримінального законодавства Російської імперії та Тимчасового уряду, продовжили генетичний зв'язок власне української пенітенціарної політики на даному етапі українського державотворення.

Для всіх українських державних утворень було характерним прагнення обмежити або й скасувати сферу застосування кримінальних законів Російської імперії, у тому числі і з приводу виконання покарань, й натомість створити власні кримінальні закони. Так, покарання з кримінального права розглянутого періоду і надалі залишалися одним із тих засобів, за допомогою яких Українська Держава застосовувала примус до осіб, які скоїли суспільно небезпечні діяння. При цьому законодавець визначав примус як елемент необхідний, але не найголовніший. Основним і вирішальним компонентом при новому ладі особливо в перші місяці, стало переконання, виховання і перевиховання громадян у дусі найсуворішого дотримання нової “суспільної дисципліни” [11, с. 11-12].

З часом, наприклад, у період УНР доби Центральної Ради, широко застосовувалися такі види покарань, як позбавлення волі, конфіскація майна, каторга, висилка тощо. Під час правління Гетьмана П.Скоропадського особлива увага приділялася тюремному ув'язненню як основному виду позбавлення волі. Але стан і устрій тюремних установ майже не змінився. Адміністрація в'язниць у своїй професійній діяльності, як і раніше, керувалася нормативною базою, сформованою за часів Російської імперії. У період Директорії знову широко застосовувалися страта, тюремне ув'язнення, каторга, штраф, конфіскація майна тощо. Так, смертні вироки могли виноситися за агітацію у військових проти Української Держави, шпигунство, повстання проти влади, розбій, убивство, грабіж, підпал; за порушення військової дисципліни, каліцтво й обман з метою ухилення від військової служби. Прийнятий С.Петлюрою Закон “Про судочинство в штатних судах” від 4 серпня 1920 р., врегулював цілий спектр проблем, які

виникали на різних стадіях судочинства, в тому числі й на стадії виконання покарань [12, с. 61].

У цілому організаційно-правові та управлінські засади політики з виконання покарань періоду української революції дають змогу зробити висновок, що головним завданням тюремної системи вважалась боротьба за існування самої системи у надзвичайно складних умовах воєнного часу, який здебільшого і визначав суворість покарання.

Однак згодом, із приходом до влади більшовицьких урядових структур, в Україні, як і в Росії, розпочався новий етап розбудови так званої виправно-трудової системи, створення нового радянського пенітенціарного законодавства, вироблення системи виконання покарань і визначення нової суті самого покарання, яке б відповідало суспільно-політичним й ідеологічним потребам радянської системи державотворення.

Концептуальні засади радянської каральної політики чітко сформулював М.Кириленко, який у 1928-1938 роках послідовно займав посади прокурора РРФСР, наркома юстиції РРФСР, наркома юстиції СРСР: “Покарання має за мету подолання опору класово-ворожих елементів і виправлення тих, хто піддається виправленню, виховання дисципліни нестійких елементів із середовища трудящих шляхом виправно-трудового впливу до них і застосування заходів суворого примусу до тих з них, дії яких є особливо небезпечними для соціалістичного будівництва” [8, с. 18]. Тому і система в’язниць була побудована відповідним чином: для досягнення цілей, зазначених вище, вона була закритою, мілітаризованою, орієнтованою на досягнення державних інтересів та виключала будь-який обмін інформацією, що не відповідала інтересам влади. Її розвиток характеризувався регулярним прийняттям великої кількості нормативних актів НКВС та НКЮ, з відповідним ідеологічним навантаженням, які поступово підміняли закон як акт найвищої юридичної сили.

Засобами порівняльного аналізу вдалося виділити три основних періоди розвитку системи виконання покарань за радянських часів. Перший

період – від початку встановлення радянської влади до середини 1930-х років характеризувався тим, що ця система була суто каральною, підкріплюючи таким чином прагнення влади закріпитися і посилитися за допомогою вкрай жорстоких заходів, створити атмосферу тотального страху. За мету ставилося фізичне знищення представників певних соціальних груп, погляди яких розбіглися з поглядами влади, та на ізоляцію тих, чиї погляди піддавалися змінам, невігідним владі. За цих умов каральні функції, накладені на органи НКВС, не могли не призвести до масових порушень злочинності. Репресіям були піддані тисячі людей: працівників різних галузей народного господарства, зокрема й органів внутрішніх справ, військовослужбовців, представників інтелігенції. Тим самим у цей період основою функціонування НКВС УСРР, його складової і невід’ємної частини – системи виконання кримінальних покарань – стала репресивно-каральна діяльність, а кримінально-виконавча політика визначилась як політика панівної диктатури.

Другий період розвитку системи покарань припадає на другу половину 30-х – 50-ті роки ХХ ст. Удосконалення цієї системи пов’язувалось, зокрема з складною економічною ситуацією. До мети фізичного знищення та фізичної ізоляції додавалася третя мета, яка майже поглинала дві попередні: використання праці ув’язнених заради індустріалізації і мілітаризації країни. Головною функцією каральної системи стала функція індустріально-народногосподарська. У розпорядженні цієї системи в Україні перед початком Великої Вітчизняної війни перебувало 53 виправно-трудова табори, 425 виправно-трудова колоній та 392 загальні тюрми [12, с. 74].

Під час Великої Вітчизняної війни значна частина чоловіків, засуджених за менш тяжкі злочини і придатних до військової служби, була мобілізована у Червону Армію, започаткувавши небачений досі вид покарання – штрафбати. З території України усі місця позбавлення волі були евакуйовані з причини їх можливої окупації. Евакуація у більшості випадків проводилася пішим порядком і тривала кілька місяців. 19 квітня 1943 р.

указом Президії Верховної Ради СРСР було передбачене позбавлення волі у вигляді каторжних робіт на термін від 15 до 20 років для фашистів і їхніх посібників, винних у вчиненні звірячих розправ над радянськими людьми. Ця категорія засуджених трималась у спеціальних в'язницях і таборах. 17 липня 1943 р. була прийнята Тимчасова інструкція, що визначала порядок обміну та етапування ув'язнених, засуджених до каторжних робіт, у спеціально організованих за наказом НКВС СРСР відділеннях у Воркуттабі, Норильтабі, Дальбуді та Карагандинському виправно-трудовому таборі [5, с. 69]. В'язничне відомство стало основою всієї системи народного господарства з використанням фактично рабської праці ув'язнених.

Третій період розвитку в'язничної системи України традиційно пов'язується зі змінами, які мали місце в суспільно-політичному житті, після 1953 року. В'язнична система і надалі залишалася величезним промисловим комплексом, хоч і змінила свій статус: з розряду однієї з основ народного господарства вона перейшла до суб'єкту планових народногосподарських соціалістичних відносин. Винищувально-трудовий зміст покарання поступово змінювався на виправно-трудовий. Праця засуджених стала об'єктом уваги вчених та все більше сприймалася як реальна основа виправного процесу. Але система виправно-трудових установ залишалася закритою та автономною, зберігаючи статус мілітаризованої організації, яка знаходилася у підпорядкуванні МВС. Цей період характеризувався і тим, що одночасно з "відлигою" через надмірну жорстокість покарання спалахнула велика кількість бунтів засуджених, які жорстоко придушувалися з використанням зброї і навіть авіації та танків [8, с. 29]. Практично у такому вигляді система виконання покарань проіснувала до набуття Україною незалежності.

Стратегія застосування нових кримінально-правових норм з виконання покарань почала розроблятися з перших днів існування незалежної і суверенної Української держави. У січні 1991 р. Президія Верховної Ради України видала указ "Про внесення деяких змін у Виправно-трудовий кодекс

України”, якими було передбачено зняття значної частини обмежень режимного характеру. По суті, це був перший законодавчий акт Української держави, укладений відповідно до вимог міжнародно-правових документів про права людини та громадянина, зокрема Загальної декларації прав людини, Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями, Європейських стандартів утримання в'язнів, інших міжнародних угод та документів. З набуттям Україною незалежності знято суворі таємниці з системи виконання покарань.

У червні 1991 р. Рада Міністрів УРСР затвердила “Основні напрями реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР”. Основні заходи були викладені в 11 розділах і спрямовувались насамперед на соціальну переорієнтацію виконання кримінальних покарань з урахуванням міжнародного досвіду й актів про права людини, принципів законності, гуманізму, демократизму, справедливості, диференціації та індивідуалізації виховного впливу на засуджених.

У наступні роки на законодавчому і виконавчому рівні прийняті важливі державні документи, які суттєво вплинули на зміну власне сутності самого покарання в напрямку його гуманізації і демократизації, законності і невідворотності. Серед них: Конституція України (1996), новий Кримінально-виконавчий кодекс України (2003), Закон “Про Державну кримінально-виконавчу службу України” (2005), указ Президента України “Про Концепцію реформування Державної кримінально-виконавчої служби України” (2008) та інші, які створили правову базу сучасної системи виконання покарань, що суттєво відрізняється від попередньої (радянської) як за змістом, так і за формою.

Висновки. Комплексний аналіз становлення і розвитку системи виконання покарань засобами порівняльно-правової методології дозволив встановити умови, в яких вона формувалася, та виявити характер внеску українського народу в еволюцію кримінально-виконавчого права як важливого структурного елементу правової системи України. Крім того,

історично-порівняльний метод дослідження дав можливість виявити на тривалому шляху українського державотворення конкретні норми, поняття, інститути та юридичні конструкції, визначити їх спільні і відмінні риси, відібрати із об'ємного і розмаїтого національного спадку кращі зразки і види пенітенціарної діяльності для використання в сучасних умовах творення правової держави.

Це стосується у першу чергу таких норм загального і звичаєвого права, що історично склались в українському суспільстві, як справедливість, чесність, добро, гуманізм – “право справедливості”, а також визначення у меті покарання таких складників, які заслуговують на посилену увагу у сучасному творенні кримінально-виконавчої політики, - попередження злочинів, справедлива кара та відплата за скоєний злочин, виправлення засудженого, відшкодування заподіяної шкоди, спокутування гріха, поповнення державної скарбниці, звільнення суспільства від злочинців – кінцева мета усієї політики з виконання покарань і на законодавчому, і на виконавчому рівнях.

Література

1. Бачинин В.А. Философия права и преступления / В.А. Бачинин. – Х.: Фолио, 1999. – 607 с.
2. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / Чезаре Беккариа. – М.: Наука, 1987. – 210 с.
3. Бентам / В.Д. Бабкін, Г.О. Радов // Юридична енциклопедія. В 6т. Т.1.А-Г / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К.: Укр. енцикл., 1998. – С. 221-222.
4. Кісілюк Е.М. Кримінальне законодавство в період українського державотворення (1917-1921): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Е.М. Кісілюк; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2003. – 27 с.
5. Кримінально-виконавче право України: Навч. посіб. / О.М. Джу́жа, С.Я. Фаренюк та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 448 с.

6. Любченко Д.І. Розвиток кримінального права Гетьманщини у другій половині XVII-XVIII ст.: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Д.І. Любченко; Київський нац. ун-т внутр. справ. – К., 2006. – 214 с.
7. Неалов О.П. Організаційно-правове забезпечення реалізації тюремної реформи в Російській імперії в другій половині XIX – на початку XX ст. (на матеріалах українських губерній): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / О.П. Неалов; Нац. ун-т внутр. справ. – К., 2003. – 22 с.
8. Прусс В.М., Ягунов Д.В. Пенітенціарна система України: Монографія / В.М. Прусс, Д.В. Ягунов. – О.: Фенікс, 2006. – 252 с.
9. Россіхін В.В. Пенітенціарна система Російської імперії в XIX – на початку XX ст. (на матеріалах Українських губерній): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / В.В. Россіхін; Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2005. – 22 с.
10. Соловьев С.М. Сочинения. В 18 кн. Кн. 1, т. 1-2 / С.М. Соловьев. – М.: Мысль, 1988. – 797[1] с.
11. Чуваков О.А. Кримінальне право в Україні (1917 – 1922 рр.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.А. Чуваков; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2003. – 21 с.
12. Яцишин М.М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: Монографія / М.М. Яцишин. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 448 с.

Анотація

Яцишин Михайло Михайлович. Порівняльний фактор часу і простору в історико-правовому дослідженні еволюції покарання (кари).

На основі порівняльно-правової методології й історико-правового методу дослідження проаналізовано процес еволюції покарання (кари) від кровної помсти родового ладу до сучасної юридичної відповідальності за скоєне правопорушення (покарання), з виділенням тих конкретних норм і понять, які можуть бути використані в сучасних умовах творення правової держави.

Ключові слова: пенітенціарна система, порівняльне правознавство, історико-правове дослідження, покарання, еволюція, фактор часу і простору.

Яцишин Михаил Михайлович. Сравнительный фактор времени и пространства в историко-правовом исследовании эволюции наказания (кары). На основе сравнительно-правовой методологии и историко-правового метода исследования проанализирован процесс эволюции наказания (кары) от кровной мести родового строя к современной юридической ответственности за совершенное правонарушение (наказание), с выделением тех конкретных норм и понятий, которые могут быть использованы в современных условиях создания правового государства.

Ключевые слова: пенитенциарная система, сравнительное правоведение, историко-правовое исследование, наказание, эволюция, фактор времени и пространства.

Yatsyshyn Mikhailo. The comparative factor of time and space in historical and legal study of the evolution of punishment (penalty). Based on comparative legal methodology, historical and legal research method analyzes the evolution of punishment (penalty) of blood feud descent down to the modern legal responsibility for the offense (penalty), highlighting those specific standards and concepts that can be used in the present conditions creation of law.

Key words: penitentiary system, comparative law, historical and legal research, punishment, evolution, the factor of time and space.